

O N B E Ş G Ü N D E

GENE TÜRKÇEDE KELİME ÜRETİMİ MESELESİ

Yaşar NABİ

Son günlerde, dil meselelerinin, gazetelerimizde, sinema veya spor kadar olamasa bile, gene pek revaçta bir mevzu haline gelmiş olduğunu görüyoruz. Buna ne kadar sevinsek azdır. Zira, bir Türk Renesans'ının eşliğinde bulunduğumuz şu sıralarda, kuracağımız yeni kültür yapısı için sağlam bir «dil» temelini ihtiyacımız olduğunu asla hatırdan çıkaramayız. Gerçekten, dili medeniyetin unsurlarından ve ölçülerinden biri saymakta hatâ yoktur. Bir milletin düşünme tarz ve seviyesi, dilinin zenginlik ve işlenmişliğine sıkı sıkıya bağlı olduğu iddiasını kimse tekdip edemez.

Bu bakımdan türkçemizin nasıl bir durumda olduğunu biliyoruz. Bazı kimselerin, sathî ve aceleci bir hükümlerle ileri sürdükleri gibi, çağdaş medeniyetin bütün kavramlarını sıkıntısızca ifade edecek zenginlikte bir dile sahip olmaktan pek uzağız. Bu zaafın sebebi, türkçenin istidatsız bir dil oluşunda değil, asırlarca müddet uğramış olduğu ihmal ve ihanette aranmalıdır.

Yapısı ve kuralları bakımından, pek çok dilleri kıskandıracak kadar gürbüz ve gelişmeye istidatlı olan türkçe, bu dili konuşanlar tarafından asırlarca müddet uğramış olduğu acı ihmalin neticesi olarak, ilerlemek şöyle dursun, hattâ, milli bakımdan, gerilemiştir bile..

On asır önceki fransızca veya almanca ile çağdaş türkçe kıyaslanınca, Türk dili lehine büyük ve dikkate değer bir zenginlik farkı ilk bakışta göze çarpar. Gerçi, Renesans'dan sonra garp dilleri de lâtin ve grekçenin hâkimiyeti altına girmişlerdir. Ancak, bu hareket, bu dillerin selikasına aykırı bir seyir takip etmemiş, lâtin ve grekçe modern garp dillerini temsil edememişler, ona temessül etmişlerdir. Öyle ki bu diller, yarattıkları kelimelerin köklerini ve hattâ eklerini eski dillerden alsalar bile, bunları kendi telâffuz kaidelerine uydurmakta kusur etmemişlerdir. Halbuki osmanlı medeniyetinde, arapçada kutsî bir mahiyet gören medrese, aynı hâlin Türk dilinde de meydana gelmesine mani olmuş, türkçenin içinde, halka karşı, fasih arapça ve farsçanın müdafasından bir an geri durmamıştır.

Bu yüzden, zamanla ilerlemekten geri kalmamış olan Türk dilinde, bu ilerleyiş öz türkçenin aleyhine olarak vukua gelmiştir. Dilini zenginleştirmek isteyen Osmanlı efendisi, arapça ve farsçanın kaidelerinden kıl kadar şaşmamayı bir ilim haysiyeti saymıştır. Ve bu hatalı yol, osmanlı imparatorluğuyla birlikte başlayarak, pek yakın zamanlara kadar takip edilmiştir. Öyle ki hatanın farkına varıldığı zaman, öz Türkler tarafından Türk dili üzerinde asırlardan beri harcanmış olan bunca emeğin beyhudeliği bütün acılığı ile kendini göstermiş, ve bu ağır hatanın sakat neticelerinden sıyrılmak icap edince de, elde kalanın on asır önceki türkçemizden pek de ileride bir şey olmadığı görülmüştür.

Osmanlı türkçesi, şark kültür çerçevesi içinde yuğrulmuş olduğundan, arasına yeni katılmış olduğumuz garp dünyasının müsbet ilimci kafasına terceman olacak zenginlikten esasen mahrum bulunuyordu. Dil tasfiyesi hareketi bu zaafı büsbütün arttırmaktan geri kalmamıştır. Ancak bu tasfiye zarurî idi.

Aksi takdirde aynı hatalı yolda devamla göz yummak gerekirdi ki, bugünkü millî görüşümüz buna engeldir.

İşte bu yüzdendir ki bugün, birbirine aykırı birçok görüşlerin ortaya atılmasına vesile olan, çapaşık bir dil meselesi ortaya çıkmış bulunuyor.

Bugünkü türkçenin kelime kadrosundaki darlığı - ki dilimizin ana davasıdır - bilhassa tercüme işleriyle uğraşanlar herkesten iyi hissetmektedirler. Zira, tercüme dışında, bir muharrir, düşüncesini, ister istemez, bildiği kelimelere göre ayarlayacak ve bu fikirlerini elindeki dil malzemesile sıkıntısızca meydana koyacaktır. Halbuki tercüme edenler için, iş bambaşkadır. Ötedenberi, her fırsatta tekrarladığımız bu kanaate, Vatan'da çıkan bir fıkrasından, Reşat Nuri Güntekin'in de iştirâk ettiğini öğrenmek bizi sevindirdi. (1). Kıymetli arkadaşımız, yabancı kelimelerin neden akın halinde dilimize girdiğini araştırırken bir misal olarak fransızcadaki **complot, conspiracy, conjuration, attentat, brigue** kelimelerinin lûgatimizde yalnız - o da türkçe olmıyan - bir suikast kelimesiyle karşılanmış olduğunu, halbuki bu beş kelimenin aralarından mana farkları bulunduğunu kaydettikten sonra diyor ki: «Şu halde mütercimimiz ya mânâ ve nüans farklarından geçip hepsine birden suikast diyerek takribî bir tercüme yapacak, yahut tek kelime yerine uzun uzdaya, mefhumun tarifini yazacak, yahut da bir kısmımızın yaptığı gibi daha kestirme yoldan giderek ecnebi kelimeyi aynen kullanacaktır.»

Bu satırlar, derdi, açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bugün, kuvvetli bir tercüme hamlesi karşısında bulunuyoruz. Fakat bu tercüme çalışmaları, eksik bir dil malzemesiyle yapılmaktadır. Bunun neticesi de dile yeniden bir sürü yabancı kelimelerin akması olmaktadır. Bu, hiç de hoş gidecek bir hal değil, bu noktada hep mütefkiz. Fakat çaresi? İşte üzerinde birleşemediğimiz nokta buradadır. Bu hal karşısında ne yapacağız? Dilimizde kelimesi olmayan bütün mefhumları karşılayacak yeni türkçe sözler yaratmak mı? Fakat aydınlarımızın büyük bir kısmı, sunî bir harekettir, diye bu yoldan gidilmesine şiddetle itiraz ediyorlar. Bu takdirde yabancı kelimelerin dilimize girişine göz yummak mı? Bundan da hepimiz şikâyetçiyiz? Kıt kanaat, elde bulunan kelime kadrosu ile iktifa olunması mı? Fakat ilim zihniyeti buna muhaliftir, ve bu fikirde olanlar ne yapsalar sözlerini dinletemeyeceklerdir.

Ana hatlarla davanın hulâsası bu.. Halledilmesi için hal şeklinde birleşilmesine ihtiyaç var. Bugün ise, böyle bir birliğin yaklaştığını gösterecek emarelere bile rastlamıyoruz. Şu halde, bu üç ayrı kanaatin sahipleri, şimdilik, kendi bildikleri yolda yürümekte devam edeceklerdir.

Tuhaf bir tesadüfle aynı günde üç Türk muharriri bu meseleye temas eden yazılar yazmışlardır. Birincisini gözden geçirdik. İkincisi (Vâ-Nû) nun Akşamda çıkan fıkrasıdır. Muharrir arkadaşımız bu yazısında yalnız terimler bahsine temas etmiştir. Türkün, dilindeki terimleri, her devirde, temas ettiği milletlerin dillerinden almış olduğunu söyleyen (Vâ-Nû) diyor ki:

«... Şimdi de, makine medeniyetinin ıstılahları türkçeye üşüşmek üzere bulunuyor. Bunları şursuz bir şekilde almak var: Gelişi güzel. İstediğimiz gibi, papağan gibi. Bir de şuurlu bir millet olarak benimsemek var.

O da şöyle olur sanıyorum:

Bir madde veya mefhumun karşılığında lâfız ararken bunun türkçesi var mıdır diye, yaratılabilir mi diye aramalı. Sayet yoksa, yaratılmıyorsa, medenî beş altı garp lisanını da kontrol etmeli. O mefhumun karşılığında (fransız-

(1) Vatan. 28.1.941. Dilimizin Eksikleri. Yazan: Üç yıldız.

ca değil) beynelmilel bir tâbir var mıdır? Transkripsiyon kaidesile dilimize nasıl girer? Öylesini almalı.»

Halit Ziya Uşaklıgil de, yine aynı günde, Son Postada çıkan bir makalesinde bu fikre iştirâk ederek, terimlerin yabancı dillerden alınmasını tabîi görüyor. Yalnız bir istisna gözetiyor. Dile ait terimler türkçe olmalıdır, diyor. Muhterem üstadımız, bu arada, mektepler için kabul edilmiş olan riyaziye terimlerinin gülünç olduğunu da iddia ediyor ve eski ıstılahların kalmasında ne mahzur olduğunu soruyor. Biz, bu görüşe iştirâk edemiyeceğiz, bu mahzur vardır ve harf inkılâbından sonra okul işleriyle yakından ilgisi olanların hepsi tarafından kuvvetle hissedilmiştir. Zaviyetanı mütebadiletanı dahiletan veya müselles mütesavi-yüs-sakeyn gibi ağdalı terkipler karşısında bugün Türk çocuğunun duyduğu garipseme, osmanlıcaya kuvvetle bağlı münevverin yeni terimler karşısında duyduğundan çok daha kuvvetlidir.

Yeni terimler alınırken, şu veya bu noktada yersiz karşılıklar konmuş olabilir. Böyle bir yanılma, davanın esasını çürütemez. Terimlerin eski şekliyle kalmasına imkân yoktu. Zira arapça sözlü ve kaideli terimler, bir noktaya kadar gelmiş, orada kalmıştı. Oradan ötede en koyu frenkçe başlıyordu. Türkçenin, aralarında biçare bir bağlama vasıtası rolünden ileri geçemediği, bu birbirini tutmaz, Şam alacası ıstılahların aynı halde kalması nasıl tasavvur olunabilir?

Fakat dil terimlerden ibaret değildir ve onunla birlikte, dil meselesi de halledilmiş olmaz. Ayrıca kültür dilimiz, edebiyat dilimiz işlenmeye, ama çok işlenmeye muhtaçtır. Ve bu işin bir an evvel yapılması lâzım. Zira, ansiklopediler gibi, ilmî külliyatlar gibi, klâsiklerin tercümesi gibi ağır ve şümüllü işlere girişmek üzere bulunuyoruz.

Onun içindir ki, bu mesele üzerinde ne kadar dursak, ne kadar zihin yorsak ve ne kadar münakaşalar yapsak gene fazla olmayacaktır.

Klâsiğe Dönüş

D grubunun İstanbulda son açtığı sergiyi görmedim. Fakat gazetelerde çıkan tenkitlerden, bu serginin, bir klâsiğe dönüşü ifade ettiğini ve bizzat gruba dahil ressamların da bu görüşü teyit ettiklerini öğrenmiş bulunuyoruz. Bu hareketi, öteden beri ve her fırsatta tavsiyeden geri durmamış biri sıfatıyla, bundan ancak memnun olabiliriz.

D grubunun bu sanat tezahüründen bahsederken ayrıca kayda değer bir nokta da bu teşekkülün memleketimizde modernliğin bayrağını ilk defa çekmiş olmasıdır.

Harp ertesinin kendinden geçmiş Fransasında doğup genişliyen anarşist sanat temayüllerinin, henüz klâsik sanatı görüp tanımak fırsatını bulamamış olan memleketimize taşınmak istenmesi, Türk halkının zevkine karşı bir suykastten başka bir şey sayılamazdı. Bu günahı o vakit işlemiş olanların, şimdi, hatalarını düzeltip saf sanata dönmeleri, güzel sanatların her sahasında çalışanları düşündürecek bir hâdisedir. Bu hareketi, çok geçmeden mimarlarımızın da takip ederek, artık her yerde modası geçmeye başlayan taklit bir kübizmden, makul ve mantıkî bir klâsikliğe geçecekleri umulabilir. Genç kompozitörlerimiz esasen bu yolu daha önceden, tutmuş bulunuyorlar. Sıra şairlerimizindir.

Gerçekten, şiirimizden bahsederken, artık ifratın yorucu ve usandırıcı bir derekesine varmış olan ve manasız garipliklere siper vazifesini gören bir ye-

nilik hevesine son vermek zamanı gelmiş olduğunu hatırlatalım. Son devrin şiir mahsullerini takip edenlerin bu sunî yeniliğin ne çabuk ve hem de ne çok eskidiğini müşahede etmemiş olmalarına imkân var mıdır? Yarım cümleler, yalnız türkçenin değil, fakat her hangi bir dilin kalıbına sığmıyacak nahiv acıplıkları, son hadde kadar vardırılmış kapris aşırılıkları, vezinsiz kaifiyesiz, başsız, sonsuz, âhenksiz, manasız, bütün kaidelerden, hattâ güzellik kaygısından bile azade, alabildiğine başı boş, bir sürü kelimeler.. Ve şiiri sevenler, bu hesapsız şiir bolluğu içinde, ne yazık ki susuzluklarını giderecek damlalara muhtaçtırlar.

Çok değil, daha bir kaç sene evvel, yeni edebiyat tarihimize eşi nadir görülmüş bir seviyeye erişmiş olan genç şiirimizin, bu kadar kısa bir zamanda bu derece gerilemiş olmasına acınmamak kabil mi? Bugünkü nesilde bize güzel ve pek güzel eserler verecek kabiliyetlerin nadir olmadığını biliyoruz. Onun içindir ki, bu kabiliyetli ellerde şiirin bile bile, istiyeye istiyeye kurban edilene gönül daha ziyade sızıyor.

Okumak ve konuşmak

«Yeni Adam» mecmuası okuyucuları arasında radyo hakkında bir anket açmış. Bu ankete, verilen cevaplar arasında gözümüze ilişen bir mütalea üzerinde durmak istiyoruz. Genç okuyucu, radyomuzda verilen konferanslardan bahsederken, konferansçılardan çoğunun okur gibi söylediklerini, bunun doğru olmadığını ve konuşur gibi söylemek icap ettiğini ileri sürüyor.

Mütalea sahibi, bir kısım konferansçılarımızın okuyuş tarzından şikâyetçi olmakta pek haklıdır. Ancak, bence, yanıldığı bir nokta var. Radyoda konuşmalarını beğenmediği kimseler, okur gibi konuştukları için değil, iyi okumayı bilmedikleri için muvaffak olamıyorlar. Zira bu okuyucunun radyomuzda beğendiğini söylediği konferansçılar da pekâlâ sözlerini okuyorlar, fakat kaidelere uygun bir şekilde okudukları içindir ki bize sözleri tabii geliyor.

Bu münasebetle şunu söyleyelim ki, mekteplerimizde iyi okumayı ne yazık ki çocuklarımıza öğretmeye muvaffak olamıyoruz. Onun için aramızda iyi okumasını bilenler nadirdir. Okurken tabiiikten uzaklaşmak gerektiğini sanan sakat bir zihniyet yüzünden hatta iyi konuşanlarımızın çoğu da iyi okumasını beceremiyorlar. Halbuki iyi konuşmasını bilen bir adam, kendini hiç sıkmadan konuşur gibi okusa, maksat kendiliğinden hasıl olur. Şiire gelince, iş biraz değişir. Çünkü şiirde sadece konuşur gibi okumanın, o şiirdeki âhenk hususiyetlerini, gizli güzellikleri tebarüz ettirmeye kâfi gelmediğini biliriz. Fakat yalnız tabiiikten uzaklaşmak da bir şiirin iyi okunması için kâfi değildir. İyi şiir okumak kabiliyeti, ancak iyi şiir okumasını bilenlerden dinlemek ve şiiri iyi anlamak sayesinde elde edilebilir.

Tiyatro mektebi temsilieri.

Ankara Konservatuvarının koynunda yıllardan beri sistemli bir şekilde çalışan tiyatro mektebimiz, şimdiden yetişmiş elemanlara sahiptir. Bu elemanlarla teşkil edilecek tecrübe sahnesinin, Evkaf apartmanında hazırlanan salonda, bu kış temsiller vereceği ilân edilmişti. Fakat sahnenin hazırlıkları tamamlanmadığı için iştihamızı gelecek mevsime saklamaya mecbur kaldık.

Şimdilik tiyatro mektebi talebeleri, bize, kabiliyetlerini ancak radyonun

HASRET

I

Ayrıldığıımız zaman gülümsüyordun ama,
Gurbet içte yaradır.. Ağlama yar, ağlama!..
Bekle, az kaldı işte.. Erişecek baharlar
İçini arzularla dolduracak pınarlar
İşıktan bir kuşada, bana aşk sunacaksın..

Bir havuz kıyısında durup soyunacaksın;
Saçın, omuzlarına akarken lüle lüle
Koşup atılacaksın sulara güle güle..
Beyaz bir turna gibi uçacaksın sularda
Sonra, kaybolacaksın büyüü pusularda..

Geleceksin: Heykeller gibi ağır ve durgun!
Geleceksin: Ümitsiz, elin boş, dizin yorgun..
Oturup, sana masal söyleyecek mevsimler..
Duvarlarda habersiz gülümseyen resimler
Uzak hâtıralara salacak gözlerini;
Gözlerim, yeni baştan çalacak gözlerini..

II

Ayrılık kalpte diken, içte yaradır gurbet;
Ağlama ey sevgili! Bu günler geçer elbet...
Bir salkımsögüt gibi eğil rüyalarırna,
Sen güneşsin- Işık ver, renk ver dünyalarırna..
Çiy dolu taşlar uzat susamış ceylânlarara,
Sıçra rüzgâr yeşil yağız küheylânlarara:
Gözlerinde yaşmağın, omuzunda vazon, gel!..
Gel, aşkırna yaratan kahraman amazon, gel!..

Sınası ÖZDEN

vasıtalığıyle gösterebiliyorlar. Tiyatroda göze düşen zevk payının kulağa düşenden az olmadığını bilenler için, radyo temsilleri, ancak yarım birer eser olarak sayılmaya mahkûmdur.

Biz burada, sadece, tiyatro mektebi talebeleri tarafından radyoda verilen temsiller arasında dikkatimize çarpan bir noktaya işaret etmekle iktifa edeceğiz. Bu talebelerin fonetik unsura ehemmiyet vermek bakımından çok iyi hazırlanmış olduklarını ilk dinleyişte farketmemek mümkün değil. Konuşmalarında kelimeler ve kelimelerde harfler tane tane ve ayrı ayrı çıkarılıyor, temiz ve pürüzsüz telâffuz olunan türkçenin güzelliğini bu temsillerde çok daha iyi hissediyoruz. «Bakacağım» yerine «bakıcım», «Alacak mısın?» yerine «alıcın mı» «yirmi kuruş» yerine «yim-küş» diyen telâffuz sakatlıklarının zaman zaman Türk sahnesinde bile yer aldığını hep biliriz. Halbuki, sahne bir dilin en iyi ve en berrak telâffuz olduğu yer olmak icap eder. Bir dilin fonetiğini en iyi ayarlayan sahnedir. İşte bu hakikati bildiğimiz içindir ki, tiyatro mektebi talebelerinin, fonetiğe gösterdikleri itinâyı, hattâ bazen ifrâta varsalar bile, büyük bir takdirle karşılıyor, ve bu genç elemanların, sanat sahasında pek iyi cihazlanmış olduklarını görmekten duyduğumuz memnuniyeti bilhassa kaydetmek istiyoruz.

